

84(2=663.2)

С 29

АЛЕКСАНДР
СЕЛИН

ТУРА
КЕЧЫВАЛЫМ

12535

84(2=663.2)
С 29

АЛЕКСАНДР
СЕЛИН

ТУРА КЕЧЫВАЛЫМ

ПОЧЕЛАМУТ,
ПОЭМА

МБУ
«ЦБС»

Книгам лукшо
марий издательство
Йошкар-Ола 1976

12535

Александр Васильевич Селин (Селедкин) 1937 ийыште Волжский районысо Пӱртанур ялеш шочын. 1955—1959 ийлаште Совет Армий радамыште служитлен. Армий гыч пӱртылмеке, тудо «Волжская правда» районный газет редакцийыште пашам ыштен. Варарак Н. К. Крупская лӱмеш марий государственнӱй педагогический институтын историко-филологический факультетшым тунем пытарен. Кызыт «Марий коммуна» газет редакцийын пашаенже.

Александр Селиным лудшо-влак ятыр ий годсек палат: «Марий коммуна» газет ден «Ончыко» журнал гочат, посна лукмо «Эрдене вашлиймаш» почеламут сборникше денат.

«Тура кечывалым» — авторын конымшо книгаже.

Тыште поэт Кугу Отечественный сар жапыште мемнан пиалнам саклен кодышо ачана-влакын патырлыкышт, тудо саманыште кушо тукумын пӱрымашыж нерген каласкала. Тидын годымак автор шочмо вер-шӱрын сылнылыкшым, кызытсе илышын моторлыкшым, йӱратымашын яндар шӱм-чонжым моктен мура.

Шке книгажым поэт самырык-влаклан пӱлеклен.

ШОШО

Лёзанше шудан, вондеран олык лап гыч
Ласкан пуа шошо мардеж.
Ты сылне сем дене кавашке пыл лапчык
Кушташ пуйто эркын лектеш.

Шога үепу, эр лупсан шудым келын,
Энерыште шкенжым онча.
А вўдышкө пуйто ший пыл кўшыч велын:
Йыма, ончен тудым шинча.

Чиен ладыра ломбо ош мамык вургемым,
Чўчка юарлен кайыкат.
Кечан тымык эр, сылне вўд кумылемым
Тарай муро дене тўрлат.

Но шошо — чылтак чонгештен толшо кайык.
Пўжвўд ок кўл тудым кондаш.
Ышташ илышнажым, чечен шошо тайым,
Мыняр кўлын вий, тыршымаш.

ПЕРВЫЙ ГАНА УЖМО

Ужын шуко ег автомашиным
Сар-пуламыр дечын ончычат,
Чымыктен, шофер воктеке шинчын,
Лийын кеч чара йолан йоча.

...Сар тўнгалме татыште шочна ме,
Перныш мыланна садлан ячаш
Имнылан жуаныше кочайым:
— Ынде орвашет шындетак чай?

Кочана ышат тарвате салшым
(Имне тугакат — кыне туле),
Но ўмбагына коеш ончалшыг:
— Ияла жая. Шичса йыле!

Кум «пөръен», шична ме кыде-годо,
Аршын веле лывырге капна.
— Моштышна вет кугызай деч йодын,—
Арава шгўрганже моктана.

Саде имныла мо пагыт өртыш —
Умылен ыш жерт йоча ушна.
Вара веле пален налын кертым:
Пытыш шужыктышо шем война.

Погынен правлений деке калык:
Шукыжо — изи йоча гына,
Молышт — фронтовик иза, ача-влак,—
Йўкыштымат первый колына.

Ончык кō пален, могае тўсышт,
Пылышлан «Геналш», «Иван» солнен.
«Васян кап — кеч йодын нал тый кўсын...»
«Клементий гармоньымат шоктен...»

Фронтовик нерген тыге ойленыт
Пёртанурышто коклан-жоклан.
Уло калык — шочмо ял, правлений —
Шым савалтыш вуйым шужышлан.

Нинышт лörтылыныт Пöртанурыш.
Чучыт суксо гай. Йышт ончена.
Ойлымышт — йомакысе тай муро,
А йомакше таче — илышна.

А йомакше: ынде шочмо ялыш
Грузовикым, маныт, кондынешт.
Тидланак правлений деке калык,
Потынен, эр годсекак шолеш.

Станций велым корно лыкын-лукын
Ялышке эгерла лишемеш.
— Ончыза! — Эн ончыч ужын шуктыш
Кужурак марий. — «Садет» толеш!

Озымыш кудалше презе семын
Чымалтна кумда уремьш ме.
Ончылташ шонена икте-весым:
Эн ондак шуэшыс ончалмет.

Койылдыш машина да шогале.
Мийышна ме лишкыже сөдор.
— Кузовышко шинчыда мо? Але... —
Шыртыжале Емельян — шофер.

Кўзышна машиныш луын-лучкын,
Борт воктеке пызнышна чылан.
Шўмыштö я весела, я шучко?
Такше гын, моткоч ласка чонлан.

Нагтая мемнам эн тале өжө —
Лачшым, грузовик, тоннат пелан.
Мо кўлешлан шинчена ме вожыл,
Вет машина тўвытак шкенан!

Ужышт манын, йырым-ваш ончалын,
Волышна правлений ончылан.
Да шарналтышым мый чал кочайым,
Пырля ыш перне куанаш тудлан.

Емельян кабина гычын волыш,
Машинам ончен ет-влак «чўчкат».
Тудо шыргыжале: «Фронт гыч толын...»
Куан толкын шўргыжым вўчка.

Сар гыч кондымо гын, тошто, знамо.
Френтовик гай тудо — мыланна.
Кўртньо каштым орын ончена ме,
Вет тыгайым первый ужнына.

Ялыштына ужыныт тыгайым
Сар-пуламыр дечын ончычат.
Мыланна, уремым сургыкталын,
Таче веле ончыкташ кондат...

...Тиде жапым нигунам ом мондо.
Да шижам: йомартле уныкам,
Первый гана шинчын звездоходыш,
Мўндыр шўдырыш садак вашка.

Первый тана ужмо шуко лийже:
Польш толмым, корным — эн кужум,
Первый мурым, шўм-чон ойтын вийжым...
Лачак сарым ужмына ок шу!

ЕМЕЛЬЯН

Кеч тораште кодын шочмо кудо,
Емельянын чонжым ырыктен.
Фронтвой машиныж дене тудо
Бранденбург капка гычат пурен.

Пөртылмекше, Емельянлан калык
Шке машиныжымак ўшанен,
«Пиалнаже угыч ынже катле,
Пенгыдемже тыныс», — каласен.

Чоным кочко сар, но көргө вийым
Эшеат куатлын шуарен.
Пөртылшө-влаклан паша лын лийын
Шочмо ялыште. Лач пиж кыртмен.

Шошо вўд пучен шуэш, да угыч
Элнет гоч кўварым кўварлат:
Тиде серыш толыт Пөртанур гыч,
А вес серыште — пошкудо-влак.

Ойыра Элнет тына жок ялым,
Ваш-ваш коштыт родыла ен-влак.
Маныт: куваваже Емельянын
Шочынжо улмаш — Эсмекшлак.

Манна, ойыра Элнет жок ялым.
Родо лийын шуыныт гынат,
Тўрлө семын ойым савыралыт.
Южгунамже йөршынат өрат.

Йўк шокта ты сер гыч ик пөръенгын:
— Мотайкалшыч мо пужет¹, Серге?
Вашешта вес сер гыч тудын венге:
— Пушет и²? Мынь прагышым³. Сеге⁴.

Тумо менгым, кўртньö шўдышаным,
Шуко кучеманым, налытат,

¹ Пуж — пуш (волжский говор).

² И — мо (Звенигово вел семын).

³ Прагышым — чарнышым (Звенигово вел семын).

⁴ Сеге — садыге, тыге (Звенигово вел семын).

Шым-кандаш пörъенг ик шўлышанла
Свайым, шелышт, мландышке пуртат.

Кучемжат пеш шукак огыл такше,
Шым-кандаше веле улыжат.
Но кидет пырля ушна пашашке —
Кок пачаш ешаралтеш вийжат.

А пörъенг тўшкам тый ончалат тын,
Кумыт-нылытше — эше йоча.
Рвезынек ача олмеш кодалтын,
Тўс ачан лач омыла конча.

«Эше раз!» — йўк изишат ок чарне.
А вес велым толыт ванштареш.
Чылт Нева әнерысе кўварла.
Ик арня гыч кок сер ушалтеш.

Тук да тук! пура адак ик шечым
Мландыш менге пуйто курымлан.
Тук да тук! шокта Әлнет воктечын.
Тиде йўк шарла әре кумдан.

Койо теве мўндырнө машина.
«Емельян», — тогдайышна чылан.
Пуйто шонымым тора тыч шижын:
Тудым вучена ме юмыла.

...Савырныш машина, сер дек чакныш.
Пörдын вольш менгылык пырня.
Ястарен шуымек, тўрга тамакым
Да шоям колта бригадына.

Чоңалтеш кўвар. Ий кылмымеке,
Серышке лужен оптат мөнтеш.
А уке гын, шошым чара менге
Шем сорта гаяк шоген кодеш.

Шошо вўд ик серыште ок шого,
Шошылан кўлеш йоратымаш.
Емельян, кеч каче ынде шонго,
Тоштын фвезе ўдырым кондаш.

— Оръенем вуча! — ешарыш тазым. —
Ўдымашке тырчим кондыман.
Эй, имнешке, ший ортнян улазе!
Корным лу колхоз машинылан!

Йўр тўнале. Кўдырчō рашкалтыш.
Куш тўр корно тазыла пешак,
Да машина йōсын магыралтыш,
Келгемеш ик верыште кыша.

Торшталтен, кабина тычин лекте.
«Пижым келгын, — Емельян шона. —
Кеч калем таза, ом сене шкетын,
Эх, лиям ыле мемнан взводна».

Корно, корно! Вучьедымын орлык
Тый лият шоферлан южгунам.
Тыйым, торым, кеч-мыняре орло, —
Почылтат мастар еглан гына.

Икмагал — авто тарваныш ончык,
Кодо шенгелан, лупшалт, ломаш.
Ынде икияш пасушко вончо —
Помышыш вуча той тырчим каш.

А уржа пасу, ужаргын койын,
Ныжыл сыным мландылан пурта.
Ловыкталтме дене тўсшыш озым
Писте укшыш пуйто шыжыкта.

Корно мўндыр Емельянын, але
Шуко тўрлō муро шергылтеш.

Но түжемле менгыште ик пале
Курымешлан, отыни, кодеш:

Сар тул гоным тудо лын кўварым
Немыч тылыште шудештарен,
Шкеже тиде мландынам, ужаргым,
Пагыт гочын ужын, чаманен...

Таче калык түзата сурт-печым,
Ончыкыш кўварым кўварла.
Тук да тук! шокта Элнет воктечын.
Йүк йонга, эре кумдан шарла.

Тук да тук! шокта сар деч варасе
Марий ялыште пачаш-пачаш.
Тынысле йўкан залп семын рашын
Йонгалтеш, ўжеш тан ошкылаш.

Тук да тук! вўршер кыра куатлын
Кундемнан — эн лишыл родынан.
Да шўм кырымыже Емельянын
Тиде йўкышкю танлалт ушна.

АРМИЙЫШ УЖАТАТ

Шыже — чеверласыме сем гае.
Чеверласыме зал гай — урем.
Шыже кече — институтын кайыме,
Армийыш ужатыме пайрем.

Алмашта пайремыште куаным
Южгунамже шинчавўд аван,
Эрге тора гоным чон ок кане,
Шочшо, тудо, лишнак шергакан.

Шарналта ава, кузерак эргым
Ончытын сар корныш ужатен,

Лудын колымо нерген уверым,
Онгыш кидым, шүм пелен, пыштен.

Кызыт ужата да, тау веле,
Вуймучаштына жава яндар.
Эрге эн куатле шочмо элын
Тамле омым арален куда.

Чеверласымаште рвезе-влакын,
Очыни, чевергыш кид-копа.
Соптыртатен, таче корно ваке
Легылден эсогыл чал кокай.

Рвезе лучо шушталеш эн шонгым,
Но шүмбел йолташыжым — огеш.
Нуно шке палат кузежым-можым,
Чоным вара почыт, станциеш.

...Удыр тан-влак өрдыжкө шогальыч,
Шинчавүд йөр
Шүргым йышт мушкеш.
Корно мурым кенета тунгальыч.
Емельян машиных дек лектеш.

Шергылтеш ачан пытартыш ойжо,
Чон шомак тай сутыньжо аван:
«Шочмо ял тендан омешда койжо,
Лийже службыда эн пиалан!»

«Пиалан?» Могай эше, тугеже?
Пагытна эн волгыдо такшат.
Шогавуыйн күртным неужели
Савыра вурс кердыш сөй апшат?» —

Емельян шоналтыш, да умбалне
Сүретлалте раш Вьетнам, Сонгми.
Кодын тыште пушыжо напалмын,
А сурт олмым муашат ок лий.

Калыкын тўшка ик чонжо семын,
Кодылден тышан изи ньога.
Уло ялын шыде-ўчө темын
Тудын шўмышкө, волгенче гай.

Шыргыж-воштыл тудо илынеже,
Но ялт весе пагытше йочан:
Вўдылалтын кочо шикш ден элже,
Шўлышымат петыраш төча.

Шкетше техника нимом юк пале,
Но налеш гын кидышке окмак,
Шогалеш тул менге мланде валне,
Керылтеш ракета ял ўмбақ.

Шижын чонышто сар шикшыи улмым,
Емельянын уло кап ыра:
Пуйто бронетранспортерыи рульым
Кормыжтен да виктара туран.

Кудалеш машина Емельянын.
Модылден, әр кече шырата.
Рвезе калыкым, чара вуяным,
Армийышке таче ужата.

Нуно пуйто, куанен да вожыл,
Танышт дек сўаным нангаят.
Тиде пагыт пиалешак толжо
Манын, таче армийыш каят.

РВЕЗЕ ЖАП

Фронтоник-влак коштыт кумылангын,
Лектыт нур пашашке әр-әрден.
Онгышт чолгыжал жолта шөртнялгын,
Волгыдым уремыш ешарен.

Лач тунам, латик ияшем годым,
Сенгымашлан вич ий эртымек,
Сакырым изамже сплав гыч кондыш.
Тиде кече — первый тамлымем...

Ылым кеч йоча, но шерым-кочым
Шукырак мый ужын шуктенам;
Ончыч погенам кочкаш урвочым
Да вара насум тырмаленам.

Кызыт уло кинде, шере сакыр,
Уло шым ялан колхоз ешна.
Тудо пуйто вурс имнян шым патыр.
Тидым ужын, шүм-чон кугешна.

Иквереш машиным чумыраш гын,
Селана тичак дыр погына.
Трактор иканаште мўгыра гын,
Кўдырчө «Илья тос» кōрана.

Вер-шōрна сōрал, ялна волгалтше
Рвезе-ўдыр шукылан кōра,
Шочмо кундемнан лўмнержым, чапшым
Лач нунак нōлталыт кўшкырак.

Сиренят пелед чарнен шукертак,
Кўын чеверга валшке олма.
Рвезылыкын пеледмаш ок эрте —
Ошын, волгыдын коеш ўма.

Погыненыт клуб воктеке шукын.
Пуйто таче тыште фестиваль.
Икте Воркута гыч толын шуын,
Шогылтеш шўмбелжым йышт ончал.

Весе, Ленинградыште тунемше,
Юзо гай кўвар нерген ойла.

Ўдырѣнгын шѳртнѳ ѳшпунемжым
Шымата кид тудын кечыла.

Тракторист баяным кидыш нале,
Полдыш валне кушталта ларня.
Юл тѳр семже вер-шѳрнам ѳндале,
Кѳшнѳ кайык пѳрдын савырна.

Лонгыт сибиряк ден ленинградец,
Кумыл кажнын рудылтын, чынак.
Ну, кузе от кушто, от муралте.
Вет вѳрна, чоина — марийынак.

Совым пералта наука доктор,
Муро лижын тудынат чонеш.
Леонид эрежак ялыш ѳк тол,
Но тѳнян конгрессышке коштеш.

Ыш туркалте, лекте ончык доктор,
А почешыже — доярка-влак.
Тавалтат, шогалын коктын-коктын.
Ончыза, товат, марий тошак!..

Пурыш шонго ен, омсам трук почын,
Ончык эркын ѳкшаклен толеш.
Кычыр-шолт шокта, адак шолт-кочыр...
Ныжыл семым тиде йѳк пѳчкеш.

Нимыняр ѳк ончо тудо кочын,
Но садак чучеш тыге чонлан.
Шып шога, садак шокта шолт-кочыр.
Койылда сар пагыт шинчалан.

...Ялыштем лиям гын каныш годым,
Весела кокла пычак колам:
Толын огыл сылне пагыт, модын,
Тый шарналте эртыше ийлам.

ЕМЕЛЬЯНЫН ШОМАКШЕ

Сар тул йöрымеке, шочмo ялым
Шке вийна ден угыч нöлтышна.
Ынде техника куатым налын,
Лийын тудо патыр полышна.

Рвезе калык тўзата вер-шöрым
Да тыгак чапландара элнам.
Садланак дыр уло мланде öрын
Эскера куатле тукумнам.

Инженер, ученый кө лийнеже —
Ит öркәне веле тунемаш.
Эшеат лиеш виян өлемже,
А тыгеже — шочмo кундемат.

Эртенaм мый ятыр кужу корным,
Шуко лийын вончымo эгер.
Ушыштем ава гай лийын поро
Чоным пуышо эн лишыл вер.

Суртымат ача нöлташ тижеш гын,
Пелешта: «Тек лийже өргымлан».
Шонымыжо самынак лиеш гын,
Куана тўналме пашалан.

Шочмo ял — чечен пеледыш ате,
Тыланет, у тукым, пöлекна.
А пöлекым, кутешнен-васартыл,
Сай ег өк кудалте нигунам.

Маньым вет: жертат каен тый ял гыч,
Кöндo только чапым кундемлан.
Николаев Андриян —

мемнан юккла гыч:

Но могай чап тудо — Шөршеллан.

ПАСУ КАПКА

(Поэма)

Тудо тыйын, мыйын, пўтынь ялын —
Кошкышо онан пасу капка.
Кас лиймек, каштаж йымач ончалын,
Кече эрым кычалаш вашка.

Волгыдо, но кечыйол ок йолго.
Таче изи йўр толеш, докан.
Лишемеш нур корно дене «Волга»
Ял мучашке, выжгыктен, лыжтан.

Машина сурт дек шумеш ужатыш.
Волыш толшо ег да кодо шкет.
Палыме окна. Пеледыш ате,
Но лышташ вўд деч посна кошкен.

Кудывече. Нугыдо шаршудо
Кумылым гына йўкшыктара.
Тўс ужарге, но ок келше тудо,
Лийже ыле лучо рок чара.

Пурыш пўртыш. Йыр ончале порын.
Ош конга да йўштō кермыч пуш.
Погышт чон авам пытартыш корныш
Телымак. Ок мондо тидым уш.

Шарналта Эчан, кузе аваже
Йол ўмбаке тудым шогалтен.
Ильш корныш возын шуко важык,
Нелылыкын кужытым висен.

Эрге школып коштын. Институтыш
Кайыже манын, чон йўлен аван.
Эртыш жал да шонымыжым шуктыш —
Лие икшывыже дипломан.

Но Эчан дек ыш кай мўндыр аландыш.
«Кызытеш кертам», — ава шонен.
Пуйто тыште каважат эн канде,
Пуйто тыште вел илаш пўрен.

Кок фотом Эчан луктеш кўсен ыч:
Иктыжын чурийже куптырген,
Весыже коеш ялт рвезе семын
Да ўмбалныже салтак вургем.

Иктыже — ава, лыжга чон муро,
Муро семын кодын шарналташ;
Весыже — ача, тудат ок пуро
Суртыш ынде кеч тыртак ужаш.

* * *

Палыме пасу калка. Мынярын —
Чал аван да рвезе егынат —
Шинчавўдыштым тунам йоктарыш,
Нюслыш кочыртатылын шкежат.

Лектыч ты калка ычын куторныш
Йолынат, орва да тер денат.
Южо рвезым веле мўнгў колтыш
Военком — «Пеш самырык улат».

Жап шагал да шыгыремын кече,
А пўръемым кўлын ужаташ,
Тудо вет каен
Шогаш эл верчын,
Ямде лийын вуйымат пышташ.

Олык шудыш волымо деч ончыч
Толын тиде суртышкат кагаз,
Фронтышко Йыванлан корным почын,
Веруклан гын — шинчавўд йогаш...

* * *

Станций, кеч изи гына улат тый,
Ужашет чылажымат пернен.
Сар тул гоным ачанам ужатынт,
Лач тышанак вашлияш шонен.

Шуко енгын корныжо ик велыш —
Фронтышко лупшалте курымлан.
Станций, тидланжат тау: вет серыш
Толын шуо мўндырч аваштлан.

Но куаным конденат мочоло,
Толын кеч ужаш гына салтак!
Да эсогыл поезд йўкшō чоным
Тарватен, илаш ўшаненак.

...Кукшо тўрвыжō Йыванлан тўжыныш
Ночко шўргышкō. Верук шкежат
Шиждеак кержалте тудын шўйыш.
Тўншō гае лийыч коктынат.

Эркын-эркын кидышт мучышталте.
Нунын шўм кўлтка. Уке—тава.
Паровоз поче-поче шўшжалтыш —
Шем пыл пўрдыш кенета кавам.

Иетырналтме гае лийын пылыш.
Йон-н толеш ик йўк гына, йонген,
Пуйто кок шўм-чон кокласе жылым
Ойырышо жап чымен тыге.

Иомыжалтме гай нōлтале вуйжым,
Ончыко шуялтыш кок кидге,
Поезд торлымым лач жызыт ужын,
Кодо шкетынак Верук шоген.

Имне йорталта — лач шупшыл сапым —
Трактор ден машина шотешат..
Очыни, тудат лектеш ик жап гыч
Салтак корныш. Фронтыш нангаят.

Ялыштат пашаже тудын ятыр,
Полышыжым кеч-кӧат вуча.
«Неле годым лийына шке патыр», —
Тыгерак Верук шонен шинча.

Имне йорталта листер вошт ялыш,
Но логале тудым трук чараш:
Ойго почешак толшаш пиалым
Шиже шкетын кодшо ўдырамыш.

Алмашташ ачам шочнеже эрге.
Тидым кӧ тыгай татеш вучен?
Ош тўням ончалме первый верже
Чодыра лиеш ман, кӧ шонен?

Тый, тўня, шып лий, изиш вучалте,
Шем пылетым тойо ик жаплан!
Шочын вочшо падырашет вўчкалте.
Тудо тыйын ончыкылык ўшан.

Пуйто икмагал тўня шыпланыш
Чон падырашын мутшым колышташ.
Йўклана аза, огеш лыплане,
Уло йўкын илышым мокта.

Эй, Йыван, колам ыле тора гыч, —
Шоналта Верук, кумен шинчам. —
Но ала тушман танк, мўгыралын,
Кызыт лач покта изи йочам?..»

Имне нангая, но ынде эркын.
Шкетын огыл төртылеш Веруш.
Ончыкыжо налын тудо эргым,
Но огеш лий шумыштыжӧ луш.

Чоным когарта война касвечын
Тулым пургышӧ сут кишкыла...
Мариетын, эргычын, эл верчын
Кум пачаш осал лий пашалан!

* * *

Олык шудышко вола ял калык,—
Пуйто тый чытан орвам ужат:
Оптымо тушан савам, пычалым,
Подым, тумырым, вургемымат.

Ялешак кода Верук азамым
Ик пошкудо, шонго ен, пелен.
Шумыктен Йыванын вурс саважым —
Мошто веле сайын колалтен!

Шудо пагыт Юл энгер воктене
Эн йомартле, сылне пайрем гай.
Пүрӧ дене югыл, паша дене
Чуриет тыгодым чеверга.

Мүшыл сер гыч тайыл верыш волыш
Ўдырамаш, ош мамык вургеман,
Модыкталын капшым, шудым солыш,
Ава йүксӧ гае йымыжан.

Йӧсӧ пеш, но кечывал шумекке,
Муро дене шӧм-чонет ыра.
Балалайкым ўдырамаш налмеке,
Ўдырѣнак тумырым кыра.

Пүжвүд деч посна шурнат ок шыте,
Озымат лөзанын огеш куш.
Жап эрта. Паша гына ок пыте.
Суртышто шинчен ок код Веруш.

Шошым, моло самынак, йырангыш
Лектын тудо имне олмешат.
Ўдырамаш-влак дене онгыралын
Шушын неле күртньö плугымат.

Лийын туп лапаш, садак пошкудыш
Ўжыт гын, каяшыже шернен.
Мөнгö пörтылын кастене тудо,
Лийын эр марте йоча пелен.

Кажне деч элна куатым йодын,
Йодын полышым Веруш дечат.
Тудын верже — пүтынь калык йогын,
Тиде йогын курыкым вонча.

...Капка тўкым чолдыр веле перыш,
Пурыш почтальонка Ониса.
Серыш тольо! Мўндырч тольо серыйш!
Куштылеме кап, чонлан пеш сай!

Когыльо комлан паренгым нўжмö,
Уке веле тамлыже пурлаш.
Ониса — уна, моткочак ўжмö,—
Чай йўаш кузе мондет шындаш.

Почтальон ок вашке ўстелтöрыш.
Ойго ден куанже — сумка тич.
— Нелеш ит нал, шуко толын серыйш.
Пеш вашкем, Верук. Тау, ом шич.

Лектын кайымым Верук шыл ончыш:
«Түрлө уверат тушеч төлеш».
Кум лукан письмажым писын почо,—
Сар тул шинчалан сүретлалтеш.

...Сталинград ола. Кава ден мландым
Пуйто журымешлан шикш пүрда.
Вийже койын лунчырга тушманын,
Но сар тулжо талышнен энда.

Рүмбалген. Шүтен кавам ош тылзе.
Юл вүд серыш возо ўмылка.
Нушко, теве сер воктене пызныш —
Ылыже ракета адакат.

(Лейтенант Султайкинлан приказым
Полкын командир пуэн тыге:
— Ёыл пошкудо дене лийже жазыр.
Шкендым... шкендым мошто переген).

Южышто ракета йöрыш веле,
Лекте угыч ончыко Йыван.
Пылыш воктен шүдö пульо шеле —
Шуо, толын шуо пелйүдлан.

Танк-влакна рашкалтылын тарванышт
Вашкерак полшаш пошкудылан.
Ончалеш Йыван, ужеш: лишанышт
Почо тулым нунын полк туран...

Түс Верукым кенета ваштаalte,
Катше чучо куштылеммыла.
Ала-молан чон гына ишалте,
Ончалеш, онча касвекыла.

* * *

Шошо кече — ялт чевер пеледыш
Ўпшыжō да кумылжо денат.
Лышташ нерым луктын, куштылемын
Шулдыранме семын тумерат.

Лектын куралаш ял калык таче,
А ял калык — ўдырамаш, йоча.
— Лишкырак тол, пондашан ош каче, —
Каныш годем ўжыт чал кочам.

Кучеман тоя — ик танже тудын,
Но колхозын тале счетовод,
Вашешта, тамак мешакым луктын:
— Оксиням деч разрешеньым йод!..

Воштылын ситарьшт. Кучышт сапым.
Чучо чылажат мондалтмыла.
Шарналтен колтет йолташым, жапым —
Утыр йōсынрак чучеш тылат.

Модын, юарлен илаш улнеже,
Коло ныл ий веле Веруклан.
Южо ўдыр тудын гай лийнеже —
Йытыра капан, ош чуриян.

Эшеат кап-кылже вичкыжемын,
Шупшылалтын нōргō чурийжат,
Шинчажат ондаксе дечын шеме,
Но моторлык ок вашталт пырчат.

Йōрыжō кеч вашкерак сар тулжо, —
Пōртылын толеш ыле Йыван.
Тудым жузерак вуча Верукшо,
Эчанжат — ачаж гай шем шинчан.

Ныл ияш йоча — пеледыш вачын
Модын чонгешталше лыве гай.
Мом гына ойлен пуаш ок яче:
— Тиде мо? Молан? Кузе? Могай?

Тудын дене ырыкташ шүм-чоным
Жал шагал Верукын моткочак.
Кас лиймек, каналте шагат чоло —
Бригадир муэш пашам адак.

Кугыенже кеч чытет, шужет гын,
Нужым, я төрка мелнам¹ кочкат.
Кенгеж рүдыштö от му парентым,
Түрлө-түрлө шудым кычалат.

Лийын гын иктаже тамле пултыш,
Тудым Эчанлан ава пуэн.
Шкенжынат тунам ялт кушкын шулдыр,
Вет йочаже утыр куанен.

* * *

Пурмыш ик кастен пасу калка гыч
Шинелян ен, самырык, чатка.
Кажнын шүмжö — пуйто писе кайык —
Чонгештен лекшаш гаяк кўлтга.

Кö вара? Кö толын лекте тиде
Марле дене кылдыме шинчан?
Верукат йыле косынкым лиде,
Да — уремыш. Тўсленак онча.

Ужын первый палыме айдемым,
Корно öрдыжкö салтак пура.

¹ Төрка мелна — парентым нўжын кўэштме мелна.

— Виктыр!
— Мый улам. Пу-ян кидетым.
— Поро кас,— Верук онча туран.

— Виктыр, а мемнан кунам толеш гын? —
Йүкшө лекте ынде, чытырнен.
— Ну кунам? — адак йодеш шүлештын.
— Тудо ынде Вислымат вончен.

Висла...

Ушышто әрталше пагыт...

Май түналтыш. Ломбо пеледеш.

Йүр почеш ялт шыже гай юалге,

Йүштылаш ок лий Әлнет вүдеш.

Күварлен пырня әнер үмбалым —

Имне ден кудал әртен кертат.

Пыштыш ик жаплан пагорым калык.

Коктын Виктыр ден Верук шинчат:

Кеч пашаште, кеч кастене — коктын,

А моланжым огыт пале шкат.

Мөнгө гыч ик корно нуным кондыш

Тиде шошо кечын сплавышкат.

Тый ужат Әлнетыште тыгайым:

Мольо годым чыгына пырня,

Чумырга иктаж вере, ок кае,

Курык гайыш тудо савырна.

Вот тунам куатле аммоналым

Кудалтат пүялтше вүд йымак.

Пудешталтме дене вийым налын,

Чодыра йоген вола умбак.

А лиеш вес семын южгунамже:

Муралтен гына колтат ең-влак,

Кормыжта тазан пагорым кажне —
Тарвана пырня ора адак.

Тиде го́дымат тыгак лач лие.
Чон когартыш лачак иктылан:
Йогышо пырня ўмбач сер лишке
Куржмо лугыч йӧрылтӧ Йыван.

Ӧрткышӧ тай ийын лекте серыш,
Но пагорым ыш кодо вӱдеш.
Шыргыжын ончале калык велыш.
Шыргыжмыже шортмыла коеш.

Ырыкташ, кошташ — ял марте мӱндыр,
Лучо тулым тышанак олташ.
Улыт поро еҥ-влак тудын кӱдынь
Неле го́дым толын энгерташ.

Ылыжеш изи тул чытыр-чотыр,
Укшышто вургем кошкен кеча.
Йӱржӧ тиде — лӱмынак толеш дыр?
Шӱведаш адак коклан тӧча.

Йӱштӧ йӱр чӱчалтыш возо шӱргыш.
Майка дене шоҥылтен Йыван.
Чыланат корангыч Элнет тӱр гыч —
Кайыш гын пырня, каналтыман.

Шинчыныт кашка ўмбаж иктышт,
Весыштлан шопке йымал келшен.
Виктыр ден Верукланат вер ситыш
Йым-йым он тӱҥан куэ воктен.

А Йыван кылмен. Тулжат иземын.
Йӱр шыжа, игече юалга.
«Полшыман тудлан. Кузе? Мо семын?» —
Тыгерак Верук шонен шога.

- Пинчакетым пу Йыванлан, Виктыр.
- Мыйже мо, кылмен тўнаш вара?
- Чытыра моткоч, молан от чикте?
- Тудын верч мылам кодман чара?

Мут пелештыде, Верук тарваныш,
 Кудашеш фуфайжым кайышыла,
 — Чий, кылмет, — онча туран Йываным, —
 Чий, а мый миен толам плацлан...

Да чотрак тулат йўлаш тўнгале,
 Ырыш кап-кыл, ырыш кумылат.
 Тиде жечын вес тулат чўкталте,
 Ылыжтыш шўм-чоным журымлан...

Виктыр мўндыр верыште Йываным
 Кеч вашлийын отыл ик ганат,
 Жапым шижын, да сандене манын:
 «Тудо ынде вончыш Вислымат».

— А мемнан кунам толеш гын, Виктыр? —
 Угычын Верук йодеш шижде,
 Кеч шкежат пала — вашмут лач икте:
 Але кайыман Берлин марте.

Ошкыльо салтак шке шочмо сурт дек.
 Тудымат ава ила вучен...
 «Палыде шонаш ок келше, сулык,
 Но ойлатыс йўштö шўм нерген:

Тыште курикажым чамана гын,
 Фронтышто ўл шырчыжымат шылта.
 Ала Виктыр йөршынат вашталтын?
 Ала тудо лийын чын салтак?» —

Тыгерак шонен, пура кудывечыш
 Да пöртöмчыкö жүза олян,

Төрлата үш ярымжым көк вечын,
Пуйто ончылно шюга Йыван.

Шүм кыра? Уке, Верук раш кольо:
Почтальонка тўкалта юнам.
Шем сумка гыч, мутымат ыш ойло,
Лукто эркин ныл лукан пишьмам.

Шинчамат пыч ыштыде, ваш шогышт.
Ок керт пелештен Верук нимом.
Кидыштыже пуйто керыш огыл —
Вулно дене велыме пижгом.

Вийже лүшкыш. Шинче олымбаке.
Шыгыреме йонгыдо пөлем.
А шинча ужеш, онча умбаке,
Шүм кыра: колен, колен, колен...

Мо тыгай? Пүртүсын мо законжо?
Я Верукмытлан тыге пүрен?
Ожно ачажат тытак ыш кончо, —
Вуйжым пытарен граждан кареш.

Эргыжым юкна гычын ончале, —
Войнала модеш ньога тўшка.
Да ужеш: куржеш изи Эчанже,
Моло дене иквереш лўшка.

Кенета погалтыш уло вийым,
Калкамат ыш кодо петырен,
«Наступлений» верыш куржын мийыш
Да Эчаным нале шүм шелен.

— Эргым, тыште ит куржтал, ит шогылт.
Тиде модыш шучката, товат.
— Ачийт салтакыс, мый вел огыл.
Модшо мый денем пырля тудат.

— Тудым кызыт она му кычалын,
Мүндырнө, пеш мүндырнө ачат.

— Мыланем конда модаш пычалым,
Сакырым конда, — ойла Эчан.

* * *

Виктыр — бригадир, рүмбалгымеке,
Шогалеш Верукмыт ончылан.

Сомыл уло я йөршеш уке ма,
Мом-гынат шарнен, каласкала.

Фронт гыч толшын кажне мутшо шерге,
Кажне мутшо чонышкак шуэш.

Колыштын, нигөн югеш тем шерже.
Сарым лишыч ужмо гай чучеш.

Ярнымым мондет, шула чон йөсө.

Йол үмбалне пентыдын шоget.

Мутын вийже уло эше весе —

Име нер гай корштара шүмет.

— Кинде ялыште нигөн уке чай.

Пырче клатыштат ўдаш гына,—

Мане Виктыр Веруклан ик кечын.—

Меже, кутыенже, чытена...

— Мом тый ойлынет?

— Эх, кинде, кинде...

Изишак луэн кертам уржам.

— Кушто муынат?

— От пале ынде.

Юл вес вел بازار гыч конденам.

Пелешта Верук, трук ылыжалтын:

— Ок күл. Мыйынак чылан илат.

— Пуынем, кеч шкемынжат пытартыш.

— Ок күл. Чытена кузе-гынат.

Жап өрталме семын кажне кече
Тўтыра коклаш шулен йомеш.
Илыш жорно валне кажне шечше
Палым өрелан кода шўмеш.

Пагыт кашын вуй ўмбалне лўшкыш
Ойгын магырыше мардежла.
Поро жап пуа тора гыч йўкшым
Да толеш волгалт, Верук пала.

Але ялыште салтакын мурым
Ўдыр ден йоча-влак муралтат.
Так пелед, сирень велеш. Ок пуру
Чўчкалтен сўан ик суртышкат.

А пасу калка йөршеш тоштемьн,
Пуйто ала-можо пеш коршта:
Почылтеш да пўйым пурлмо семын
Шытыр-шотыр пылышлан шокта.

Тый шонет пасу калка вел йёсын,
Шонго пийла, кечын йынгыса?
Икте пел кидан, а теве весе
Корныжым торчак дене виса.

Колымо кагаз жерек шукерте толын,
Ончалеш Верук калкаш коклан.
Кажне еным вашлиеш шўм шолын,
Кажне ег тора гычын — Йыван.

Тудо лудын «Кўртньō вий» романым:
Толын колымо нерген кагаз,
Сортамат чўктеныт, шужо манын,
«Колышет» омса воктен шогас.

...Моло кечысыла огыл таче
Бригадир Верукмыт дек пура.
Шем костюм, ну йөршын рвезе каче.
Ўпшымат түредме йытыран.

Саламлалте. Олымбаке шинче.
Ик шинчажым петырен тасма.
Тамакажым пижыктыш, да иже
Виктыр мане Веруклан шыман:

— Модын кушкынна пырля ме коктын.
Икте-весым сайын палена.
Рвезе годем коштым тыйым «поктыл».
Лийже икте жогынынан шүмна.

Онгысо медальым вырт ончале,
«Чын салтак улат, — Верук шона, —
Но эн тале, нимо деч куатле
Илыш вий — йоратымаш гына».

Мутымат ыш лук Верук. Чурийжым
Эрге велыш эркын савыра.
Ўрдыш пыштыш пеле пидме пижым,
Мом ышташ ок пале Виктырат.

Салтак вате дек миен шогале,
Шоныш чоным почын каласаш.
Но Верук коштыранше кидшым нале,
Шинче савырнен окна жоклаш.

— Колышо кодеш ушеш ялт омо.
Ойтырен пиалышке от шу.
— Тудо пörтылеш, я вуйжо йомы —
Ватыжак лиям, — ойла Веруш.

— Тудым тылетла садак от уж тый.
Ушнена. Тек у пиал шочеш.

— Тудо пörтылеш, я йомын вуйжо —
Ватыжак лиям, — ойла уэш.

* * *

Тольо май, ышта пеледышаным,
Шүшгыжканым — шочмо вер-шөрнам.
Тольо май, да южо ок үшане:
Мланде ынде сар шикш деч эрна.

Лекмым чарныш пулеметын ан тыч
Вулно йүр Берлин уремыштат.
Тольо сенгымаш, да пиалангыч
Юл воктене марий ялыштат.

Лектын сур кочаят капка ончык:
Таче чарныш тўнямбалне сар!
Сенгымаш. Уремышке тый ончо:
Ен шагал, но шыргыжмаш мыняр!

Кугыза ойла: «Пеш жалке тиде —
Шудо эртымеш ала-молан
Тўмырым кыраш вет огыт шүдö?
Пералтем ыле туге виян!»

Иктын үдыр годсо вынер тувыр,
Весе каче годсыжла коштеш.
У йыдал, у шовыр, кемышт кудыр,
У тасма, у шовыр.
У протез.

Ятыр енже пörтыл толын огыл —
Мўндырнö шўм кырым чарнен.

Сар тул ваштареш шынденыт оным,
Кеч коленыт, лектыныт сенен.

Таче—сенымаш. Но ыш тол каныш.
Мланде тошлана. Лекман пасуш.
Имным жычкыш да йыле тарваныш
Моло дене иквереш Веруш.

А пасу калкажым почмо комдык.
— Ынде улдалеш пörъен кидат.
— Виктыр менгым чодыра гыч кондыш,—
Тыгеракын ойласен эртат.

Имным лывыргын нур корно дене
Нантая Верук да шонкала:
«Илыш, мом әше мылам кондет тый?
Пеш шукак мо йыжынгет вара?

Йыжынгет тек шуко түрлө лийже,
Вийым луэнат тый мыланна.
Кеч-могай осалым тиде вийже
Сененак төлешыс, сененак».

Ұмыр имне верыште ок шого,
Ончык, ончык чарныде шупшеш.
Ок лий тудо писе але його,
Лекме корнышко миен шуәш.

Сар тулеш йўла гын ўмыр имне,
Тул пижеш лелашын шўмешат.
Да ок йөрө ик ганат тул йылме—
Тидым воштак шке тына шижат.

Но аван щўм кырымым чарна гын,
Тудын тул ок йөрө курымлан,
Икшыве чонеш кодеш чўкталтын,
Шарныкта шукертсе кечылам.

...Кок фотом Эчан уэш ончале:
Иктыжын чурийже куптырген,
Весын шўргывылыш рвезе але,
Да ўмбалныже салтак вургем.

А окнаште — кошкышо пеледыш.
Теве палыме пасу капка.
Пыл коштеш—тўнян жаплан леведыш,
Кече мландым садиктак вўчка.

Палыме урем мучашке угыч
Ончалеш да шоналта Эчан:
«Тиде илыш тек огеш лий лугыч,
Лийже эреак чевер кечан.

Лийже ты капка гыч сарыш огыл,
А пашашке веле ужаташ.
Ватын шинчавўдшө ынже його,
Лийже воктенак шўмбел йолташ.

Ты капка сўанлан почмо лийже,
Шўвыр-тўмыр йонгыжо эре.
Мўндыр вер гыч авана вашлийже
Шыртыж-воштыл шинчавўд йөре».

РАЗИН ПАМАШ

Волжск кундемыште, Пӧртанур
ял воктене, Разин памаш уло. Ик
колызо тудын лишнысе ер вӱдым
пучыктарен, йоктарен колтынеже
улмаш. Но...

Легенда почеш, кӱнчен тавым ик разинец,
А таве памашыш шижде савырнен.
Мыняр шӱдӧ ий тауштен йорло сарзылан,
Кенгеж кечын ег кумыж эртньым кучен.

Мыняр шӱдӧ ий памаш вӱд толеш ерышке,
Тушечын умбаке, Элнетыш, йога.
Уэмше вӱдан ер — коллан поян вер тыште.
Шке йырже канаш тудо еным пога.

Шонен утларак кучаш колым ик колызо.
Памашышке кӱм, конден, ятыр кышкен.
Да воштыл колтен: «Улам йӧршын мый локтызо!
Вӱдет — йывылдик, огеш лек шоргыктен».

«Лиеш йоктарен колташ ерым ик йӱдыштӧ.
Лопачын بازار купеч лийын кертам», —
Тыге манылден, чошт шӱвалын ер вӱдышкӧ,
Ял велыш, ноен, савыралын тортам.

Эрдене «купеч» толын шуо памаш дек
Да лоптык волен шинче, карыш шинчам:
Кӱ йӧршын огеш кой — каен вӱд лундашке.
Тугак мланде он гыч яндар вӱд йонча.

Тугак кызытат тый ужат кумыж эртньым,
Кенгежым яндар вӱдым тыште йӱат.
Айдемылан ыштыме поро ок эрте, —
Кодеш аралалтын осал вий дечат.

КЕЛШЫМАШ

Келшымаш — тиде Юл: мыняр мўндырк эрта,
Тунар тудо келгемын, кумдангын толеш.

Келшымаш — муро гай. Эн жуатлын шокта,
Шуко ег муралта гын рўжге, иквереш.

Келшымаш — шулдыр гай: лентгыдемын кушкеш,
Мыняр ончык кает, мыняр кўшкө кўзет...

Келшымаш — чон Сандалык: кумдан волгалтеш,
От му тудын мучашым, от му нигузе.

Калык-влакын шўмеш тудо шочын, ойлат,
Нимучашдыме — поро тидланак көра.

Келшымашна сенен да сенга кеч-момат,
Ошкылнам чатканда, куатнам ешара.

ЛАСЛО ВИКАРЛАН

Венгр композитор Ласло Викар
венгр ден марий калык-влакын
ик семын йонгалтше мурыштым
Звенигово районышто муын.

Мемнан акрет годсо кугезе-влакна
Марла але финнла, я венгрла отыл,
А ик йылме дене ойленыт тунам.
Варажым торлен түрлө век йылме йогын.

Каен тукумет эркын-эркын касвелыш,
Торасе Дунай энгер деке шумеш,
А мыйын марий калыкем — Юл вўд серыш,
Ты вер эрелан пижын тудын чонеш.

Тўжем ий ок мондыкто түрлө легендым.
Тыгак огеш йом ныжыл сем калыкнан.

Да йылме кертеш курымлам илен лектын,
Шке ямжым юда эре у тукумлан.

Пеш мўндырнõ, Ласло, элет мемнан дечын,
Но тидым шкежат кызыт тые шижат:
Мемнан южо мут йонгалтеш ялт ик семын,
Ик семын шокта южо муро семат.

Ик семын. Ик семын. Вет тиде пеш сая.
Тыят да мыят тидым раш ынлена.
Эн волгыдо илыш полат чонгымаште
Икгай шонымаш, Ласло Викар, мемнан.

ИКВЕРЕШ УЖАМ

Армейский службам угыч шарналтем мый.
— Кушеч улат тый? — йодын ик салтак.
Вашештенам:
— Улам Марий кундем гыч.
Олам нõлталтын Юл вуд воктенак.

Ваш жид кучен, ме палыме лийна.
А йолташем улмаш Москва ола гыч.
Бекат, тунам тогдайыш старшина:
Лач йыгыреак койкынат верангыч.

Ме ўдырна деч толшо поро ойым
Пырля нална, лудна кеч-кунамат.
Киеныт иквереш сõралын койын
Письма Москва гыч, Волжск ола гычат.

Салтак службем чылт омо семын эртыш.
Ом пале, кушто кызыт москвичем.
Мотор столицем, шочмо-кушмо верым
Мый иквереш ужам шке ончылнем.

ЧУВАШЛА, МАРЛА

Чуваш калык ден Юл тўр ма-
рий-влакын южо куштымо семыш
икгайрак йонгалтыт.

Колтышым приемникым — Москва лач.
Куштымо сем лекте чўчкыдем.
Лекте ончык, ковыран тошкалын,
Юл вес могырысо йолташем.

— О мемнан чуваш сем, — тудо мане, —
Мӧнгыш миен омыл вич арня.
— Ай, Арсик, арам тый ит моктәне,
Ме тыгай сем дене куштена.

Дикторын каласымым ышна кол.
Ўчашаш жап ыш лий тылетла.
Коктынат шогалын куштышна ме
Ик ганаште чувашла, марла.

САЙ ПУТАЙКАЛЫМАШ

Те ойледа мылам, руш йолташем-влак:
«Палаш ок лий: марий я руш улат».
Тендан мут дене шўтынек желшем мый.
Российышке пура Марий элат.

Ойлем, руш йолташем-влак, тыланда мый:
Те улыда пеш лишыл мыланем,
Садлан шкежат марий гай чучыда те.
...Тыгане путайкалымым йӧратем!

РУШ АЙДЕМЕ

Чият гын
Шке жалык вургемыштым веле,
Ойлат гын
Туан йылмышт дене,
Тунам
Кушеч нуно толыныт,
Я кудо вел гыч,
Элнан могай калык —
Вигак мый шижам.
Моткочак келша мыланем
Шүвыр-түмыр.
Күсле жылын йонгымым
Мый йөрәтем,
Но руш да вес калыкын
Сем мыйын шүмым
Тыгак ырыкта,
Да тыгак куанем.
...Мый ойыртыш-влакым
Ом керт шуко муын.
Чыла вискала,
Шонкала мыйын уш.
Сар годым
Кап ден петырен амбразурым
Совет элын воин, —
Ойлен кажне: «Руш».

ИЛЬИЧЫМ УЖАМ

Ужаш Ильичым мыланна ыш перне,
Воктенже лийын, йүкшым колышташ.
Да Зимнийышке шыде вулно дене
Ыш перне мыйын тукумлан пураш.

Палем, советский мланде койын
Чылт у планета семын тўнялан.
А Ленин онын ончык ўжмў ойжў
Эн лишыл лийын кажне тукумлан.

Пиал пашаште калыкын туп-ваче
Чот пенгыдеме шочмо элешна.
Но мый ужнем родной Ильичым таче,
Шкежат тек ужшо чапле ильшнам.

Кўза эн мўндыр шўдыр дек айдеме,
А кайыме корным ончылгоч пала.
Моткоч тораш ончалын кертмыж дене
Коеш тыгодым тудо Ильичла.

Пиал верч тулышкат пураш кў ямде,
Кў уло шўм ден йўрата пашам,
Мый нунын вельш тўткын ончалам да
Родной Ильичым ончылнем ужам!

* * *

Он Ленинын статьяж почеш конспектым
Эрласе кечылан возаш кўлеш.
Пачаш-пачаш мый лудын лектым.
А шонымаш тўня йырак шўрдеш.

Мый возынем тўнг шонымалшым веле.
Чыла страницым угытын лудам.
Но тыште кажне мутшо шўртньў нелыт.
Мый нуным ушыш пўтынек налам.

* * *

Мыйын маныт нуно Юл әгерым:
Руш, татар, чуваш ден марият.
Ұчашаш тына ок пиж нигө ты верчын,
Утыр веле ваш келшен илат.

Кажныже мемнан манеш Ильичым:
Руш, татар, чуваш, марий, молат.
Садланак чеченле ик еш лийын,
Утларак татун келшен илат.

* * *

Модеш кечыйол каже пörтын окнаште.
Эртет урем дене — чонет юарла.
Марий ялыштем ынде ош кў полатше
Шукемын, да волгыдо утыр шарла.

Товар ден пырля мастеров модеш пиеш.
Блокнотшым кучен, бригадир ошкылеш.
Шонет: ола шочмо нерген летописец
Кода тукумлан шарналташ кагазеш.

* * *

Морко вел Корка курык воктеке ма,
Я Азъял лишке тол, тый ужат:
У кенез вашлияш тўшкан лекмыла
Ош куэр йўклана йымыжан.

Морко век я Ока велыш мие,
Куэрна икгаяк волгалтеш.
Кеч-куштат тудо шочмо Российыг
А Российже шынген шўм-чонеш.

Кокыт йолташем: пашазе ден писатель.
 Когыньыштымат ик семын йӱратем.
 Иктын ыштыме пашам ончал висат да
 Цифрым веле—процентым—луктыт газетеш.

А писатель таг пашаже дене шкетын
 Икмынар книгам айла — ме лудына...
 Ончыкта гын цифр элнан пеледмым,
 Ок лий пеледмаште шӱшнык деч посна.

ЭН ШЕРГЕ

Волжск кундем марий мокта Марбумым:
 — Кевытыште налме шоптырла,
 Чолгыж модшо шӱдыр-влакым чумыр
 Кагазешна вӱдыл кертына.

Морко вел марий литературнын
 Изинек тунемын мутланаш:
 — Ужында мо сылне Чавайнурым?
 Кундемна мемнан — талант памаш.

Мокталта олмажым кырык мары,
 Тыланет шунен пукшен ойла:
 — Ферганаште вел шочеш тынаре.
 Шижыда, тамжат чучеш мӱйла.

Килемар мокта куту пӱнчерым,
 Шернур вел — поян шурнан пасум,
 А Торъял марий — Немда энгерым:
 Шке кундем дек пижын кажнын шӱм.

Но кая гын тудо мӱндыр верыш,
 Шкеже кеч — Торъял я вес кундем,
 Мокталта Йошкар-Олам, чеверым,
 Ныжыл муро гай республикем.

ВОЛЖАНИН*

Помар гыч тудо але Юл вўд сер гыч,
«Могай район?» — йодат гын, вик ойла:
«Улам волжанин, тиде лўм эн шерге,
Шолеш пашам куатле толкынла.
Миен лектат кеч эн торасе ялыш,
Кумда пасум да фабрикым ужат.
Каваш нўлталтше кў пўртлам ончалын,
Шонет тый: у йўлам конден у жап.
Толат Юл серыш. Нелын толкыналтын,
Пашаче вўд йога йўдет-кечет,
А Волжск шкежат гўжла-гўрла куатлын,
Иеш кугу корабль мо, шонет».
Помар гыч тудо але Юл вўд сер гыч,
«Улам волжанин» манмыже келша.
Вет тысе калыкын чонлан эн шерге
Кугу Юл гай кугу паша.

ЧОТКАР

Ала-могай легенда семын веле
Ойленит южгунам Чавайн нерген
Книгалан кумылан илалше ең-влак:
Тыгай-тыгай марий илен, возен...

А кызыт кидышкем налам книгажым.
Сўретыште коеш шкежак Чавайн.
Ок шарныкте кеч нимыняр Чоткарым
Шке капше дене, чурийжат тыглай,—

Легенда гычын пўртылшў айдеме,
Тый мыланна Чоткар улат.

* Тиде почеламутым Д. Исламов дене пырля возымо.

Нигӧ нерген арам ок шоч легенда.
Лийман тыгайын тале уш, куат.

ПОЭТ-ВЛАК

— Улыда поэт лач коктын
Ялыштына кызытеш.
Утыждене мый ом мокто —
Лектыда те газетеш,—

Мане тыгерак пошкудо,
Я мокта, я мыскыла?
Мыйын шонымаште, тудо
Изиш йонгылыш ойла.

Колышт-ян йомакчын мутшым —
Кумылетым тарвата,
Тыйым, мӱндыр корныш луктын,
Курым, теңыз гоч вӱда.

Удыр-влак уремыш лектыт,
Нунын ден пырля — такмак.
Волгалтат я чевергет тый,—
Ныжыл я тулан шомак.

Шокталта кӱслезе ямлын —
Кече кастенат нӧлтеш,
Да икшырымын, куанлын
Шӱм кыра кӱсле йӱкеш.

Сылне семым, ойым колын,
Илышлан тый куанет.
Ялыштем ик-кок ег огыл,
Кажне мурызо-поэт.

ПАЛЫМЕ

Палыме артист-влак толын улыт.
Палымыже... Улыт лишыл ял.
Вер ок сите, калык темын клубыш.
Ок ситыже... Олымбал шагал.

Но, туге гынат, сита концертше
Кажнылан ончаш чон канымеш.
Муро веле сай йонгалтын кертше,
Палыме артист тунам шочеш.

Тўнгалмеш жап шуко ма, шагал ма,
Совым садиктак перат жоклан.
Почылто омса. Пурен шогале
Палыме ик комбайнер ялнан.

Семым, веселам, гармончо лукто.
Веселаже... Тиде — кумылем.
Палыме поэт шке стихшым лудо.
Палымыже... Тудо — пошкудем.

Тўнгалеш мыла шке шочмо вер гыч.
Ончыч тыште палыме лият.
Тый йоратыме пашатын эрым
Тысе кўкшака гычын ужат.

ШОНГО ЕНЫН «ӨПКЕ» МУТШО

Койышан тенийсе рвезе калык:
Имньымат кычкаш тунем ок шу,
Кучалеш чолган комбайн штурвалым, —
Тудын кидыште лиеш пасу.

Койышанак ынде рвезе калык:
Огеш мошто шўвырым шоктен —

Пианином мурыкта йомартлын, —
Шергылтеш ял шөртыштö Шопен.

Кеч-мом ойло, койышан тенийсе...
Пеледеш урем кок велне сад —
Рвезе, ўдыр-влаклан клубышт лийже,
Тушко, кас рўмбалгымек, вашкат.

Такше тиде, товатат, сай веле:
Огыт нал тулан ик чонгамат, —
Мўндыркö, Эрвелыш, я Йўдвелыш —
Тынысле походышко чымат.

НЕЛЫЛЫК

Порсынын нелытше уло мо?

Уло.

Илышын нелытше уло мо?

Уло.

Лийже эн вичкыж вынер, но түрлет, —
Тудым моткоч нелемда пўжвўдет.

Чылт Пугачевын гай тумым нöлтет
Да оңырал тўндет уло капет.
Муро—тудат мурен, куштылгын ок шоч, —
Возымо годем пуэт шўм-чон шокшым.

Мо вара куштылго, можо, каласе,
Илыш. Пашат деч минутлан тый ярсе.
Нелылык кайыкын уло мо?
— Уло.

Нелытлан ситыше шулдыр кушкеш, —
Кайык тунам гына кўшнö лиеш.

ТЫЙЫН ЛҮМЕШ

Ачат лүм дене огыт лүмдө але,
А маныт просто: Иванов, Серге.
Тый комсомолын знамяже йымалне
Ачатын олмышто шоget.

Тугеже ит коляне ик пырчат тый,
Пеш күчыкын лүмдат гынат,
Моткочак раш: чыла, чыла вечат тый
Куатле тукум гыч улат...

Чүчүч траницым оролен, да шүмжым
Шүтен тушманын орышо пуля.
Чыланжак огыт пале тудын лүмжым,
Но комсомолец улмыжым палат.

Лоралын ойгыш еш: тул пижын пörтыш.
Нимом от ончо, тушко тый пурет.
Йочам да шонгтым утарет да — öрдыжкö.
Иктат ок пале, кузерак лүмет.

Миен лектат тўжем менге коклашке.
«Кузе у стройкыш эртыман?» — йодат.
Илалше ег, туран ончен шинчашке,
Ачат гаяк умылтара тылат.

Да шарналта шке рвезылыкшым тудо,
Магниткым, Сталинградым шарналта.
Тупет йоммеш ончен шога, да пуйто
Шукертсе пагыт угыч койылда.

Тый кумшо кече пич тайга вошт ончык,
Кает, а жорно—ок кой мучашат.
Нумалтыш неле, но шижат: сай лончо,
Шахтер илем волгалт шочеш тышан.

Ўжат эфир гоч. Йолташет-влак улыт
Да толыт тыйым вашлияш садак.
Чолгалыкым да комсомол шўм тулым
Йўкет раш палдара тора гычак.

Лўметым веле каласат тыглайын
Да комсомолец манын шоналтат.
Айдеме верч паша шкеак ойла гын,
Мут деч посна,
Пеш сая, товатат.

МО ЭРТЕН ГЫН...

Мо эртен каен гын, угыч тудым
Омо дене веле ужнына.
Сырышна коклан, куанле мутым
Икте-васылан ме ойлышна.

Мо эртен гын, тудо лочын корным,
Тиде чапле пагытыш конден.
Садланак шарнем мый тудым порын,
Лач тыгак лийман улмаш, шонен.

Тиде, шўмбелем, мемнан коклаште.
А ончал-ян, пўтынь калыкем:
Ужын ойгым, лийын кредалмаште,
Кучедалын, кечын пенгыдем.

Мо эртен гын, тудо ынде кодын.
Нелым-йўсым лектынна сенен.
Ончалеш тўнясе калык порын
Шочмо калыкемым, кугешнен.

МИР МУТ

Шып. Пөлемыш уто йүк ок пуро.
Шинчашем элем сүретлалтеш.
Йонгалтеш я марш, я ныжыл муро,
Я сандалык мүндыркө коеш.

Нылле икымше ий тымык йүдым
Ялт тыгак поэт элнам моктен,
Но эрден аваже шинчавүдым
Уштын. Тудым сарыш ужатен.

А поэтын ныжыл семже күрлын.
Лүймө йүкым мурыш ешарен.
Йоктарен туан мландеш шке вүржым,
Вуйжым пыштыш Будапешт воктен.

Мир нерген возем почеламутым.
Ты поэтын йүк толеш йонген.
Шикш да вүр ден үтшышө сар мутым
Мир мут ден шындем мый вашталтен.

ЭЛЕМ

Адак йога ош лум, леведын мландым,
А шошым сад коеш лум семьилак...
Элем! мутшак моткоч арум, яндарым,
Пеледмым ончыкта. Эре тыгак.

Кумда элем, шүм пеленак улат тый,
Улат ава — авамын, мыйынат.
Пашаште кушкына, эре нөлтаптын,
Күлеш гын, шүдыр дек чонгештена.

Эртат илалше але рвезе калык
Элыштына, танлалт, ик тукумла.

Но кочана-влаклан пиал логалын
Тўнгалтышым пышташ ты илышлан.

Туан элна, улат эн лишыл, шерге,
Чылан ме икшывет гай улына.
Тўняште тыйын пеленет эн первый
Тўн шонымашке толын шуына.

КОЛЯШУДО

Элнет эгер воктен йолторно шыгыр,
Чеверын, кандын олык лап йолга.
Мотор пеледышым огеш кўр ўдыр,
Лач коляшудым ойырен пога...
«Чыла фронтлан да сенгемаш верч!» — тидым
Ыш умыло изи йоча ушна.
Ме шонышна лийман тыгаяк илыш,
Эре шужаш пўралтын мыланна.
А куш лурет, йочан шуэш тын жочмо,
Чодыраште телым листе мўр гына.
Шыданг деч шуко коляшудо шочын,
Алмаштыш тудо киндынам.
...Пога студентка ўдыр коляшудым,
Вашка гербарий яшлыкым темаш.
Лач тыште веле лийже верже тудын,
Туддеч посна оварыже руаш.

АЧАЙ ДЕН АВАЙ

Ача... Кунам колам мый тиде мутым
(Ачам кеч возын рокыш шукертак),
Шинчам ужеш портретым огыл,
тудым:
Чылт илыше гай ончычем эрта.

А тиде мутшо эреак колалтын...
Пырня дек пўгырнем, товарым налын,
Да локшинчам. Шанчаш волгалт велеш.
Ойлат: «Кертат ачат гаяк, коеш».

Урем дене толам паша гыч эркын.
Окна воктене — пенсиян кувай.
Мокта адак: «Ончал-я Васлий эргым,
Ачажла ошкеда, нигуш ит кай».

Ачат, ачат. Лач тиде поро ой...
Ял калык тудым таче ок керт ужын.
Гражданский сар. Варажым —
«Марбумстрой»...

Куту Отечественныеш пыштыш вуйжым.

Ужаш шагал пернен мылам ачамым.
Авам гына — эреак пеленем.
Тугеже, пошкудем-влак, южгунамже
«Аваж гай» манза мыйын нергенем.

Пужар ден про да моло ўзгарат
Сар годым кодыч пулдыр йымалан.
Авам, кўлеш лиймеке, нунымат
Чоштыранше кидыш налын ик жаплан.

Авай, шўмбел, эре тый иленат
Ик шочмо-кушмо ялыштем гына,
Но мочол ыштенат сар деч варат.
Ок мондо тидым уныкат.

Иктаж еглан ыштен сенем гын порым,
Кондем гын мый пиалым весылан,
Манза тунам: «Тошкен аважын корным,
Ачаж гай лач».
Лиеш шўм тич жуан.

ВУРГЕМ

Вургемлан вашталт толеш мода,
Шинча ончылнак вашталтеш.
У семын чиет почеш кодын,
Я моло ег ден — иквереш.

Тыге южгунам лектеш шыде —
Кок мушкындым ваш перынет.
Эрта жал, да шке чиет ынде
У семын. Моткоч сай, шонет.

Тек толжо вашталтын у мода,
Пырчат тореш ом лий тидлан.
Но мыйын ачам шарнаш кодын
Вынер вургеман, йыдалан.

КИНДЕ

Шарнем тачат тулан пуламыр годсым...
Ял калык олыкыш лыжган волен.
Кидеш кучен кужу вурдан шорвондым,
Изи йочат пашаш пырля ушнен.
Пелта ма кече, неле ма — тыгодым
Ок чакне лүдын тудо нигунам.
Коклан күта касвек, пышта шорвондым,
Вучен война тыч пörтылшö ачам...
Латкок шагат. Пуэдыш ял улазе,
Шем киндым, тамле киндым, калыклан.
Изи рвезат тудлан таум каласыш,
Пала: ты кинде — вер-шöрна таман.

* * *

Огеш мондалт тунамсе пагыт. Таче
Онарле трактор нангаен кертеш

Вич сеялкым вужтанше нур ўмбачын.
Кенгеж шумек, парча лўнгалт модеш.
А таче машинан куатле вийже
Пашаш кычкалтын имне-влак олмеш.
Тўрланыш илыш. Илыш гаяк мыйын
Уржа пырчем эн шергакан улеш.
Уржа пырчем, изи пырчем, возат тый
Шышталге тўсым вучыш парчаш.
Садлан тўсетше, эреак волгалтын,
Чылт шўртньў кече гай коеш торащ.

* * *

Шарнем тачат тулан пуламыр жапым,
Пуэныт киндым первый пашамлан.
Садлан дыр йўратем мый шочмо ялым,
Вет тысе кинде — вер-шўрна таман.

МОТОРЛЫК

«Ош мотор — эн мотор» манмым колын,
Лўдынам кечыйол дечын пеш.
Но вургем эреак лийын рожын,—
Шыдаг тўсшў чўчалтын капеш.

Тиде лийын тулан сар ийлаште.
Илыш уждымо ылым йоча.
Мый шонем кызыт: кап калитлалтше,
Эн кечан верыш корным почам.

Огай ыле чыла жапше гоным.
Пўрт омса дек авам ўжынам:
«Янакеш вашкерак лалым лодо!»
Изи лийын кодаш лўдынам.

Йочан кумыл ырэн тыгай тодым.
Палаш тўчышў кушкым эре.

Кызыт мый калым отыл, ийготым
Шоналтен висалтем да тергем.

Кызытат чарныде кушкын толмо,
Эре ончыко кайыме шуэш.
Тыгерак погына чон моторлык.
Тудым калык виса да ужеш.

МЛАНДЕ ПАШАЕН

Лүмдена ик самынак чыладамат ме —
Шурным мо үдет, я шöрым шуншылат —
Мланде пашаен! Эн шерге курикатым
Сар-пуламыр гоным пуэнат фронтлан.

Арамлан мо тиде: калыкыште киндым
Илыш вий да илыш вож дене танлат.
Мланде пашаен! Чоштыранше тыйын кидым
Кормыжта олесе ен шүмбел танла.

Улына ме шочмо мландын пашаенже
Чыланат: олесе, ялысе енат.
Космонавт лектеш Сандалык сипыш шенгын,
Да шижеш пасу гыч толшо тамымат.

ТУРА КЕЧЫВАЛЫМ

1.

Тура кечывалым кава — кў шолат,
Эн кўшкыжö кечым той корныжо кондыш.
Онча тудын вельш чечен кушкылат,
Мўй дене, шонет, тудо омдыш.

Вияш кечыйолым лач писте лышташ
Ыш чыте, векат, — ўлык тайныш.

А пўнчө гын уло кап дене шўлалташ
Укш-кидшым шаралтыш да пел кавам айлыш.

Тыгодым изи кайык иге мала,
Тамлен омо дене аван йокма-чесым.
Куку йўк шокта эн йомартле чагла,
Шотла, очыни, чаткок часым.

2.

Толеш кечывал пасушкат изишлан.
Вола комбайнер мланде ваке.
Шышталге-шөртнялге вўдан тенгызла
Шуйна шурнывече умбаке.

Пасу ынде лынг кече тўсым потен.
Ончет гын, тетла канаш веле.
Уке, тудо угыч ужартын йолген,
Волгалт вашлийнеже у телым...

Ок чарне завод. Кугу стройка ышта.
А кө изишлан чарналта гын,
Кидигыжым веле виян чымалта,
Пашам вийныкташ манын, талын.

3.

Тура кечывал уло ўмырыштат.
Ойлат: «Кыдалаш ийготан ег».
Шонет, эн тура кечывал тыйынат.
Тыге чучмо, лачшым, шотан мо?

Тура кечывал — кенгеж рўдө йөршеш.
Той шыже лишемме деч ончыч,
Кеч шокшо, ўпем эркынак пёршангеш.
Но шыжышке ўмыр ок вончо.

Тура кечывал. Тукумна, каласем:
Сайжат, нелыжат лыгак лийын.
Мыняр жертынна, тулеч шуко, элем,
Пуэн моштена тылат вийым.

ШУМАТКЕЧЫН

Күшнӧ турият мурен ок кече,
Да пакчаште огеш кӱ полан.
Йүштӧ телым толшо шуматкече
Тугакат эн шокшо кумылан.

Ялыштем южшат мӱйла шеремын,
Пушлана пӱжалтше гай монча.
Поранат пыртак, докан, поремын:
Кажне шикшым ӧндалаш тӧча.

Шуматкечысе пӧлек аршашла
Таче налыт выныкым чылан.
Леве вӱд, кугу коркаште ташле!
Йыргыктал-ян воштылмо йӱкла.

Бочаем ойла: «Йошкар-Олаште
Шокшым огыт пу тынар тылат».
Да оптале вӱдым, ой, юмашне:
Монча жӱ сургалте ойышмалт.

Кок куан — кок вынык кидыштемже,
Могыр ден шӱм-чон ракатланат.
Пуйто сылне, семым ӧгарем мый,
Кал ласкане, ноенам гынат.

Күшнӧ турият мурен ок кече,
Да пакчаште огеш кӱ полан.
Петырен кавам пыл шуматкечын —
Волгалтеш чурийна кечыла.

Теле — йөршын скульптор
 Да мастар моткоч:
 Кече лектынат ок шукто,
 У тылзат ок шоч,
 Шавалта ош пөршым
 Чылт волшебник гай.
 Ончо веле öрын —
 Памятник шога.
 Памятникше — пүнчö,
 Пьедестал — мландем.
 Коштшо веле пүчö,
 Тудым мый саклем.
 Воштылмо йүк дене
 Тек темеш пүнчер,
 Кажне у эрдене
 Волгыдыш вончен.

ШЕРЕМЕТЬЕВ ЗАМОК

Тошто замок. Ончетат, йомакыш
 Толын лекме гай чучеш тылат.
 Боранмет ок шу тышеч умбаке,
 Ойлынет таум мастарлыкклан.

Пуйто тушто кермыч огыл возын,
 Нелытшат уке, шонет, йөршеш,
 Кажне пырдыж — түрлеман лай порсын,
 Курымла вошт таче йылгыжеш.

Кö оза дворецын лийын ожно,
 Да мыняр незер пытен тышан...
 Тидым шоналтет да ала-можо
 Умылта моторлыкым жаплан.

ЮЛ ВОКТЕНЕ

Эр. Юл вүдыш возо кечыйол.
Пароход йыр толкын-ший шарла:
Ылыжеш, йора, коеш йыл-йол
Да шокта ялт воштылмо йүкла.

Вүд дене чывылталтше сер воктен —
Эр годсекак лывырге мардеж,
Чал тумерым, модыгн-шыматен,
Йүштылаш каяш пырля үжеш.

Олык шудо тарвана, ончем,
Ший энгер үмбаке тайналта.
А чучеш: волен марий мландем
Юл вүд серыш шүргым шүялташ.

МАРДЕЖ

Телын койдымо ош солык денже,
Пүжвүдем үштеш ура мардеж.
Шымата, ала-мом ойлынеже —
Пылышлан вул-вул гына чучеш.

А мардеж, палем мый, толын пелыч.
Кө пала, ала-кузе өртен.
Мый дечем ала күлеш пакеллык
Да садлан пөрдеш вудыматен.

Кө пала, ала чатка пушенгым
Толмыж годем йорыктен шуэн?
Але чашкерлаште коштын шенын,
Кайык игым мландыш кудаалтен?

Чынжымак пакеллымым вуча дыр,
Мом-гынат, зияным ыштымек:
Йол йымалне толаша почангын —
Шудо веле тайныштеш кок век.

* * *

Пуйто тылеч сайже лийын ок керт,
Тиде пуйто эн кугу пиал:
Чүчкыдын вашлийына ме коктын,
Шымата куан мемнам, ондал.

Йүштө, озыркан мардеж лектеш гын,
«Авыре», — мылам лыжган манат.
Ондалалтына — мардеж кушечын
Пуымым ме йөршын мондена.

Тидыжат пиал, эн поро пуйто.
Но мылам тылеч кугу күлеш:
Тыйым арален илаш кеч-кушто,
Йүштө-шокшо дечын үмыреш.

* * *

Йоратымаш нерген возем да
Эре: тый, мый, тый, мый манам.
«Изиш йылметым вестүрлемде», —
Ойлет, лудшем, коклан мылам.

Кертам ойлен, возен мый: «Тудо».
Но тиде кумшо гай чучеш.
Шенгечын ойлымо гай пуйто...
Ойлаш гын — шинчаваш ончен.

* * *

Тений үдыр-влакым ончет да öрат:
Пөръен гаяк улыт пашаште куатле —
Машиным ял жорнышто төр виктарат
Я лийыт үшанле оза юж корабльын.

Тений ўдыр-влакым ончет да ўрат:
Штурвалым кучат кидышт дене куатлын,
Кастен кўсле кылым лыжган ниялтат —
Лектеш ныжыл сем, вўчкалтен шочмо мландым.

У

Эре кугыен лийме шуын
Паша да кап-кыл шотыштат.
Эре шоненам муаш уым,
Но кызыт ўрам, коламат:

— Чалет легылден, — тангем мане,
Вуемым ончалын чоян.
Чевергышым да чон ыш кане
Тыге ойлыде ўдырлан:

— Ок лий пытараш тиде шийым...
А чынжым гын вот мо, тангем:
Шўмемын тулойышшо лийын,
Чал ўп чолгыжеш вуйыштем.

КОКЫМШО ЯРУС

Билет иктура налме кажнын.
Театрышке пурышт пырля.
Премьерыш толде? Ой, юмашне!
Студент лучо «возын кола».

Кўзат. Теве кокымшо ярус.
Студентлык акшат, кўкшытат.
Ик сессий деч грушына ярсыш —
Лиеш изишак каналташ.

Вот онгыр кужун йынгыртатыш.
А рвезе чоян шыргыжеш,
Монден тудо пуйто театрым:
— Шып лийза, профессор толеш!

Умшаш мыскара шулен йомо
Оркестрын йонгалтме йүкеш.
Шинчат йөршын критикла койын:
«Кузе таче нунын лектеш?»

Кок век пүрдыш почылто веле,
Шулен, йымен шинчыч чылан.
Кунам геройлан лиеш неле,
Полшаш ямде улыт тудлан.

Кö мане, чон кумыл студентын
Огеш тодылалт нигунам?
Антракт. Но ужеш тудо сценым,
Геройжо — шинча ончылнак.

Студент-влакын кумылышт чапле!
Могай нунын чонышт чевер!
Палем, нунылан лиеш але
Илен-толын ложышто вер.

КАНИКУЛ ГОДЫМ

Мый толым каникулан ялыш.
Вүчка вавлиял шочмо калык.
Вүчка да эше йодыштеш:
— Ала йөршынак тунем лектыч?
— Кузе лүм тендан факультетын?
— Экзамен могай? Неле пеш?..

Эртем да ончем шочмо ялым.
Пел ий. А мыняр ыштен калык,
У пöрт веле мо? У урем.
Луман ош пасушто лым огыл.
Толеш өре тушко торф йöгын.
Солна чарныде күртнö сем.

А ик тракторист, лишкем толын,
Шинчам пүялеш: «Студент шольо,
Экзамен тений — кеч-куштат...»
— Тунем пöртылам шочмо ялыш,
Коклан нелыжат шерна, пале.
Ом лүд ты экзамен дечат.

ШЫРГЫЖМАШ

Йүд смена гыч пöртылыт южышт,
А весе пашашке кая,
Вашкат түрлө сомыл ден кумшышт,—
Автобус чылам нангая...

Ончен чурийончышыш тütкын,
Түрвеш у чиям ешарен,
Воктенсе еглан уло йүкын
Ик вате ойла моктанен:

— Тенгече гына пашадарым
Конден кучыктен марием.
Мый кочкышымат ресторан гыч
Тудлан шкаланжак кондыктем...

...Шогаде автобус да пурыш
Чатка үдыр спецбургеман.
Йүштеш чеверген чурий тудын,
Шинчаже йомартле тулан.

Огешыже ыш чия пижын,
Коеш пуйто кас шўдырла.
Кудаше шыман тудо пижым —
Оксам корнылан тўлымыла.

Кондуктор ыш шукто вик налын —
Камвозо ырший, муралтен.
Да ўдыр, оксажым жычалын,
Онча йол йымак, пўгырнен.

(Пашаште, пала тудо, шокшо,
Пўжвўд ден чурий пеледеш.
Мастарын шолтка мастерокшо, —
Тыге кумыраш тапталтеш.)

Чия тўрванет, тидым ужын,
Лыт-лыт воштылеш воктенем,
Ыштен пўгыла шинчалунжым,
Вуча мыйынат пыльгыжмем.

Иктат ўдырўенгым ыш воштыл.
Оксажым тўлен, тауштен,
Лыжган ыстановкышто вошыш,
Чоңалтше у пўрт дек вашкен.

Автобусна ончык тарваныш.
Лесаш ўдыр лисын кўза.
Шижам, мый денем пырля калык
Тудлан порын жидшым рўза.

ТЕЛЕТАЙП ЛЕНТА ГЫЧ

(Репортаж)

Шолткыкта телетайп йүдшө-кече.
Мландынан, шонет, шүмжө кыра.
Толеш түрлө увер түрлө вечын —
Куанет, ойганет я öрат.

Ленинград, Будапешт, Горький, Тула,
Лиссабон, Рим, Ханой да молат.
Икте-весе деч мүндырнө улыт,
Ончылнем сүретлалтын илат.

* * *

КРАСНОДАР. Пырче огыл, а шөртнө
Волгалтеш тенйй каже парчан.
Огеш күл кызытат тидлан öрмө —
Вет Кубань шкежак шөртнө жидан.

Парча веле мо тыште волгалтше?
Калык чап кечыйолла шарлен.
Тысе шурным оптат өлын клатыш,
У кенгеж костенечла аклен.

КАЗАНЬ. Каже кундемын лүм-чапше
Стройкылан көра мүндырк шарла.
Эл историеш лүмышт возалтше,
Тыгерак каже енге öйла.

Кама серыште автозавадым
Чона рвезылык таче чолган.
«Кө улат?» — икте-весе деч йодын
Огыт шогылт, палат: тул шүман.

Ик бригада лектеш таче ончык,
Вес участкым мокталыт эрла.

Но куанже иктак: теве ончо,
Нӧлталтеш йонген кӱртньӧ полат.

ЧЕЛНЫ. (Набережные мут дене
Мужырлен калык тыште лӱмда.
Телетайш ик уверым кастене
Шолткен пуыш КамАЗ гыч адак).

Игорь толын марий Какшан сер гыч.
Аня шочынжо Дон гыч, ойлат.
Йӧратат нуно тиде у верым,
Йӧраташ уло шол амалжат.

Ушнынш нунын шӱм-кымышт пашаште,
Курымешлан тиалым сӧрен.
А юнчет гынже, еш пӱрымашышт
Кум пачаш тиалан лийылден:

Нунын шочын кок ӱдыр, ик ӧрге,
Кум пачаш илышлан куанат.
Чылажат тыште у, шӱмлан шерге:
Калыкшат, олажат, заводшат.

УСТЬ-КУТ. Але марте илыш ӧркын,
Тайга кӧргыштӧ тиде ола.
Ала-кӧм мӱндырч вучышо семын,
Вуеш шушо мотор ӱдырла.

Шонен илыме тудын шукталте:
Савырен онжым кече вашеш,
Толын лекте юарлыше калык.
Ир тайга помыжалт кынелеш.

А тышечын йолгорно — эрвелыш.
Лач геологын тушто — кыша.
Вуй мучаште косеш курык веле,
Да коклан вертолет койылда.

Но кунам рвезе калык туш толын,
Лүшкыш первый гана кечыгут,
Чылт столица гаяк кугу стройкын
Койын колтыш тыгодым Усть-Кут.

Тыште — келге Байкал.
Пеш тора гыч,
Амур велым, толеш вес отряд.
Кум түжем утла менге коклашке
Лектын таче чолгалык куат.

Вүчкалта кечыжат ава семын
Мүндыр-мүндыр Эрвелын кавам.
Жап шумек, курыклам, тайгам шелын,
Шуйналтеш вурс йүкан корно — БАМ!..

* * *

...Шолткыкта телетайп тунар писын, —
Шокта мландын шүм күлткымыла.
Ончо, мо тиде? Телетайпистын
Чурийжат вашталт кайыш жаплан...

БАРАКАС, 31-ше май.
Рвезе вий активист Хуан Пабло
Ыле Чилин пеледышыж гай.
Тыге лийын кертшашым кө палыш?

Темен тудо латныл ийым веле, —
Чучын хунтылан чылт бомбыла.
Омса йүк пуйто пылыш гыч шеле.
Налыч Паблом пелйүд «уна-влак».

Тудын пörтылмым кечын вученыт
Ойгыш вочшо ава ден ача.
Уло четлык — фашист Пиночетын,
Патриот-влакым тушто кучат.

— Йолташет-влакын лўмыштым ойло! —
Хунтын тарзыже варгыж кара.
Йўкымат огеш лук Пабло шольо,
Кеч сержант кўртньō дене кыра.

Кеч Латинский Америка мўндыр.
Шокта кырыме йўк мыланна.
Огеш шого фашист дечын лўдын
Пабло-Павел — уш-акыл тагна.

Кеч латныл ий тылат, Хуан Пабло.
Рвезе гвардийым тый шарныктет.
Сар тул годым Олег эн суаплын
Пыштен вуйжым. Тыгак тый ыштет...

Тудын пōртылмым кечын вученыт
Ойгыш вочшо ава ден ача.
А омсаш пурымаште онченыт —
Кия эрге, ал вўржō йонча.

Тыгерак орлана, шортеш Чили,
Тудын капшым фашизм коркала...
Мо? Чакнат мо историй ден илыш?
Тўня калык тидлан мом ойла?

ЛОНДОН. Тыште кугу митинг лийын.
Хунтым калыкын шыде карген.
Товатленыт чылан: уло вийын
Шогалаш патриот-влак пелен.

РИМ. Тўжеме ег лектын уремыш
Чили калык верч чоным почаш.
«Хунтын верже эре шыгыремже,
Эрык йолгыжо, — манын ойлаш.

ЛИССАБОН. Кунам калык шогалын
Ик радамыш гранит пырдыжла.
Сена тудо. Корнет, Португалий,
Тек кумданже пиал-эрыклан!

ПӨРТАНУР. (А коклан лишыл ял гыч
Телетайл каласа мом-гынат).
Шурно шочын ты верыште чаплын,
Гектарлан кумло центнер, товат.

Тиде ял шүмемлан өре шерге.
Кунам полышыж кўлын фронтлан.
Самолетым пуэн, ош пижергым —
Чонжылан тыге чучын ласкан.

Шочмо ял гыч уверым колам гын,
Омыла изи годсо конча.
Толеш, эртыше жалым шергалын,
Ончыкем сареш йомшо ача.

АЧАН ЙУКШО

Мый аралышым эн шерге элым,
Шерге элым, шочмо калыкем.
Корнышто иягше вўдым кельым,
Тулым шуко пўргышт ончыкем.

Неле ыле — ончык кайышна ме,
Орышо тушманым токтышна.
Шочмо мланде, чон ден кутешналме,
Ик вўран эреак лийынна.

Шочмо эл кеч вўрешна чевергыш,
Сенгышыш лекна тендан лўмеш.
Родинын пеш шуко пытыш эргыже,
Но фашизмым урышна мландеш.

А молан адак нөлтөш лүлөгө —
Мыскылтышыш лекше панкрут?
Тудым курымышлан сорлыкленыт,
Ыштен тидым Нюрнбергысе суд.

...Шолткыкта телетайл адак шисын,
Шокта, мландын шүм күлткымыла.
Түс волгалте трук телетайшистын.
Шыргыжал, лентым пуыш мылам.

УРГАЛ. Станцийын лүмжө тыгае.
Кызыт тудым чонат пич тайгаш.
Поездат тышеч але ок кае.
Шукыжак кодын огыл вучаш.

Таче кас ўжара марте возын
Негыз куд-пачашан кү пөртлан.
Ола шочмо нерген пуйто возышт
Ош кү дене БАМ чоңышо-влак.

ПЕТРОПАВЛОВСК-КАМЧАТСКИЙ. Тора гыч
«СОС» уверым радиет перкала.
А туалгын логалын корабль
Трук энтекыш. Жап шерге садлан.

Мүндыр элын корабльже деке
Мемнан судно мия эн ондак
Грек моряк эмганен чот, сандене
Операций күлеш кызытак.

Совет судныш кусарышт морякым.
Лишыл портышко кондышт өмлаш.
Мемнан врач пөлеклен тыгеракын
Илыш кечым торасе еглан.

ТЕЛЕТАЙПИСТЫН МУТШО

Кондыжо уверым шуко-шую.
Шолткыжо йӱд-кече телетайп.
Ойлыжо чыла тӱжваке луктын.
Тудо мландын тӱг уверзе гай.

Волгалталын утыр тӱнямбалым,
Тек шукемже сай увер эре.
Ужышт порылыкым да пиалым
Мланде шарыште чыла вере.

Лектына гын мӱндыр теҥыз корныш,
Тушто вашлиймеке, кеч-кунам
Саламлат тек родо семын порын
Икте-весе штым корабльна.

* * *

Толеш тӱрӱӱ увер чыла вечын.
Шокта мландын шӱм кӱлткымӱ гай.
Шолткыкта телетайп кажне кечын
Кажне кечыже — илым книга.

ВУЙЛЫМАШ

Шошо	3
Первый гана ужмо	3
Емельян	6
Армийыш ужатат	10
Рвезе жап	12
Емельянын шомакше	15
Пасу капка (поэма)	16
Разин памаш	35
Келшымаш	36
Ласло Викарлан	36
Иквереш ужам	37
Чувашла, марла	38
Сай пугайкалымаш	38
Руш айдеме	39
Ильичым ужам	39
«Он Ленинын статьяж почеш чонспектым...»	40
«Мыйын маныт нуно Юл энгерым...»	41
«Модеш кечыйол кажне пörтын окнаште...»	41
«Морко вел Корка курык воктеке ма...»	41
«Кокыт йолташем: пашазе ден писатель...»	42
Эн шерге	42
Волжанин	43
Чоткар	43
Поэт-влак	44
Палыме	45
Шонго енын «öпке» мутшо	45
Нелылык	46
Тыйын лүмеш	47
Мо эртен гын	48
Мир мут	49
Элем	49
Коляшудо	50
Ачай ден авай	50
Вургем	52
Кинде	52
Моторлык	53
Мланде пашаен	54
Тура кечывалым	54
Шуматкечын	56
«Теле — йörшын скульптор...»	57
Шереметьев замок	57
Юл воктене	58

Мардеж	58
«Пуйто тылеч сайже лийын ок керт...»	59
«Йоратымаш нерген возем да...»	59
«Тений ўдыр-влакым ончет да ӧрат...»	59
У	60
Кокымшо ярус	60
Каникул годым	61
Шыргыжмаш	62
Телетайп лента гыч (репортаж)	64

АЛЕКСАНДР СЕЛИН

(Александр Васильевич Селедкин)

ТУРА КЕЧЫВАЛЫМ. ПОЧЕЛАМУТ, ПОЭМА

В ЖАРКИЙ ПОЛДЕНЬ. СТИХИ, ПОЭМА

На марийском языке

Редактор А. Т. Тимиркаев

Обл. и титул художника А. В. Козьмина

Технический редактор Е. Т. Садовина

Художественный редактор В. В. Домбровский

Корректор Л. С. Соколова

Сдано в набор 6 января 1976 г. Подписанно к пе-

чати 24 февраля 1976 г. Формат 70×90¹/₃₂. Физ.

печ. л. 2,25. Усл. печ. л. 2,63. Учетно-изд. л. 2,84.

Тираж 2000. Заказ № 140 (1). Бумага типогр. № 3.

Цена 28 коп. Э-00578.

Марийское книжное издательство, 424025,

г. Йошкар-Ола, ул. Карла Маркса, 43.

Марийская республиканская типография, 424700,

г. Йошкар-Ола, ул. Комсомольская, 112.